

XI. JOZEF, GOD EN HET KWAAD

*Het is mij goed, dat ik verdrukt ben geweest, opdat ik Uw inzettingen leerde.
Psalm 119 : 71.*

a. Hoe kan God het toelaten?

Tussen de opvatting van Leibniz, die de wereld „de best denkbare wereld” achtte, en die van Schopenhauer, die haar „de slechtst denkbare wereld” noemde, ligt een grote ruimte, waarin gepoogd wordt een antwoord te geven op het oeroude en tegelijk hoogst moderne probleem van God en het kwaad. De vraag laat ons niet met rust, hoe de ervaringswerkelijkheid te rijmen is met de volmaaktheden Gods. Wij willen allen een brug slaan van de rauwe werkelijkheid naar God. Maar ons denken speelt het niet klaar, ons gevoel blijkt machteloos, en ons vermoeden haalt de overkant niet. Wie onzer die meende „klaar” te zijn met dit vraagstuk en „geen moeite” meer te hebben met dit probleem, kwam niet op eenmaal bij een verbijsterende ervaring voor de onoverbrugbare afgrond tussen God en de ervaringswerkelijkheid te staan? Niet alleen „de wereld” vraagt opstandig: „Hoe kan God het toelaten” en „Waarom grijpt God niet in?” en „Als God Liefde is, waarom dan . . .?”, neen, ook Gods kinderen voelen deze opstandige vragen in hun hart opkomen in de crisis der gebeurtenissen. De Heilige Schrift verbloemt de werkelijkheid nooit, en stelt de gelovigen in de praktijk van hun geloofsstrijd niet mooier voor dan ze zijn. Ook in dit opzicht is de Bijbel zulk een eerlijk boek, zonder partijdige tendens.

Er is eigenlijk maar één heilige partijdigheid en één consequent tendentieuze strekking in de Heilige Schrift, en dat is: God is volmaakt in alles en door alles, overal en altijd, van eeuwigheid tot eeuwigheid.

Dit is het a priori van de openbaring Gods, dat niet voor discussie vatbaar is, maar dat alleen aangenomen of verworpen kan worden door een hart, dat buigt of zich verzet.

Ik heb alleen maar de bekende Psalm 73 van Asaf en de naam Job te noemen, om u te herinneren, hoe oud het vraagstuk van „God en het kwaad” is, en hoe echt menselijk en klassiek de poging van de mens is God te rechtvaardigen of aan te klagen in het „toelaten” of het vermeend doen van het kwaad.

Toch kan de vraag: „Hoe kan God het toelaten” onder zeer verschillende omstandigheden en in zeer uiteenlopende toon gesteld

Gen. 30 : 24; 37 : 3; 37 : 5; 39 : 21a; 48 : 14; 49 : 22—26; 50 : 20a; 50 : 25; Exod. 1 : 8; Deut. 33 : 13; Ezech. 48 : 32; Joh. 9 : 3; Openb. 5 : 4, 9; 7 : 8.

worden. Ook hier geldt „het is de toon, die de muziek maakt”. Nu eens blijkt, dat wèl de vraag maar niet de vraagsteller al te ernstig genomen moet worden, omdat zijn vraag voortkomt uit een grof egoïstisch hart.

Ik denk aan die mensen die tamelijk onbewogen blijven bij het vernemen van aardbevingen, overstromingen, gruwelijke bombardementen over de vijanden, aangrijpende ongelukken, en verbijsterende catastrofes, zolang het hun deur maar voorbijgaat. Zij hebben het leven zo ontstellend op zichzelf betrokken, en leven zo ingekapseld in eigen rust en veiligheid, dat de oceanen van leed hen niet beroeren. Doch wanneer één druppel van de wereldsmart tegen hun levenshuis spat, schreeuwen zij tegen God en mensen moord en brand. Het is een felle aanklacht tegen ieder, die alléén klagen kan om eigen en niet om anderen nood.

Voordat wij ernstig kunnen ingaan op de martelende vraag „hoe kan God het toelaten?” van zulke vraagstellers, zullen wij eerst hun geestelijke noodpositie moeten blootleggen, willen wij specifieke hulp kunnen bieden. En niemand onzer zal zich niet beschaamd voelen. Het feit, dat wij harder jammeren om de speldeprikken in *ons* vlees dan om de dolksteken in het hart van onze naaste, getuigt ervan, dat wij nog niet veel verstaan van het gebod om onze naaste lief te hebben als onszelf.

De graadmeter onzer liefde tot de naaste wordt zeer fijngevoelig openbaar in de sterkte van ons *mede*-lijden, en in de zwakte van ons zelfbeklag. De vraag, die wij gesteld hebben, is ook onbedoeld en ongewild een complimenteuzen vraag aan het adres van God. Wij zeggen nooit bij een raadselachtig-angstig gebeuren: Hoe kan de duivel dat toelaten? Van de duivel verwachten we niet anders. Daar is de duivel nu eenmaal duivel voor. Maar, als God er is, dan moet God het „inbegrip” zijn van alles, wat goed, heilig, waar, schoon, rechtvaardig en liefdevol is. Van God verwachten wij alleen het goede. Daar is God nu eenmaal God voor. De vraag is dus een compliment aan het adres van God.

Het is ook goed, niet te vergeten, dat deze vraag meestal zeer „onsportief” gesteld wordt. Men eist van God, dat Hij met Zijn gericht zal ingrijpen bij elk kwaad, en de ellende dezer wereld in de kiem zal smoren. Het onsportieve en inconsequente ligt hierin, dat men het ogenblikkelijk ingrijpen Gods zonder pardon, zonder lankmoedigheid, zonder enig uitstel en zonder enige mogelijke ruimte tot bekering, van God verlangt ten aanzien van anderen maar niet van zichzelf. Men vergeet, dat wij zelf het leven te

danken hebben aan het *wonder*, dat God *ons* toelaat en gedooft. Heel scherp zegt Dorothy Sayers in „Het grootste drama . . .”¹⁾: Maar laten wij er vooral zeker van zijn, dat wij het probleem van alle kanten bekeken hebben. „Waarom slaat God die dictator niet dood?” is een vraag die eigenlijk nauwelijks voor de hand ligt. Waarom, mevrouw, heeft Hij u eergisteren niet met stomheid geslagen vóór u die onheuse, gemene laster kon uitbrengen? Of mij, vóór ik mij zo onwelwillend wreed gedroeg tegenover die vriend, die het zo goed bedoelde? En waarom, meneer, deed Hij uw hand niet bij de pols afrotten, alvorens gij uw naam *gezet* had onder dat gemene stukje financiële bedriegerij?” Niet waar, gelijke monniken, gelijke kappen. Wij zijn niet alleen slachtoffer in het bloedig drama van deze wereld, wij spelen zelf ook een rol mee in het bedrijf der zonde.

Bij nader kritisch onderzoek van ons eigen leven kunnen wij het onmogelijk volhouden deze vraag uitsluitend geërgerd en opstandig te stellen. „Hoe kan God het en die anderen toelaten?” Deze vraag zullen wij ook in aanbidende verwondering moeten stamelen: „Hoe kan God *mij* toelaten?” Mijn mond is *nog* niet verstomd, mijn voet *nog* niet verdord, mijn hand *nog* niet verrot, mijn oog *nog* niet verblind, mijn oor *nog* niet verdoofd, mijn hart *nog* niet stilgezet. Waarom? God had elke dag tientallen rechtvaardige gronden om het gericht dat wij over anderen wenssen, over ons te voltrekken. Het is maar goed, dat God Zich niet veel aantrekt van onze egoïstische, kortzichtige, onsportieve, bedilligerige, opstandige en inconsequente vragen. Zolang de vraag „Hoe kan God het toelaten” niet teruggeslagen is tegen de wanden van eigen bestaan, en niet gesteld is in de toon van dankbare verwondering, omdat de tijd van het uitstel van Gods gericht de door Gods lankmoedigheid vervulde ruimte is, zó lang heeft de mens deze vraag buiten de ontmoeting met de levende God gesteld. En dat is altijd even goedkoop als laf, even schijnheilig als onwaarachtig.

Een mens die alleen maar *over* „God en het kwaad” spreekt, spreekt altijd goed over zichzelf en kwaad over God. Hij zal zichzelf aanklagen en God rechtvaardigen.

Maar een mens, die *mèt* God over het kwaad spreekt, spreekt altijd kwaad over zichzelf en goed over God. Hij zal zichzelf aanklagen en God rechtvaardigen. Of liever, zijn theodicee wordt vervangen door een antropodicee, dat is: Niet God moet door de

¹⁾ Dorothy Sayers, *Het grootste drama . . . dat ooit werd opgevoerd*. Uitgave Vrij Nederland, Amsterdam, pag. 20, 21.

mens gerechtvaardigd worden, maar de mens moet door God gerechtvaardigd worden.

Het kan niet de bedoeling zijn dat wij het vraagstuk van „God en het kwaad” in zijn diepte en breedte gaan behandelen. Slechts een enkel aspect van dit probleem willen wij laten zien, zoals het ons toeschittert in het leven Jozef. In het leven van deze patriarch heeft God ontstellend veel toegelaten, meer dan ons bij oppervlakkige beschouwing lief is. Maar dit „toelaten” heeft niets te maken met een zekere gemakzuchtige onverschilligheid van God ten aanzien van het kwaad over Jozef. Het heeft ook niets te maken met een machteloos hinken achter de feiten aan. Het schijnbaar passieve in het niet-ingrijpen in de zonde van Jozefs broeders en van Potifars vrouw en van de ondankbare schenker, blijkt geladen te zijn van een goddelijke zinvolle activiteit. Het geërgerde „Hoe kan God het toelaten?” verandert bij de ontknoping van het drama van Jozef in een verwonderde uitroep. God blijkt in het leven van Jozef zó volkomen almachtig, dat Hij zondaren en duivelen laat doorhollen op de weg van het onheil, omdat God deze onheilsweg uiteindelijk tot een heilsweg maakt. De geschiedenis van Jozef is één der schoonste illustraties van de ware werkelijkheid, dat God en duivel geen gelijkwaardige spelers in het drama van dit bestaan zijn, maar dat de duivelse macht altijd weer buigen moet voor de *over*-macht van God. Er is slechts één geschiedenis, waarin deze waarheid nog feller en nog heerlijker openbaar wordt, en dat is de geschiedenis van Jezus Christus, Wiens dood de verpletterende nederlaag van de duivel werd. „Het is mij goed, dat ik verdrukt ben geweest.”

b. Schuld en lot

In de schuld drinken wij het vergif, dat wij zelf gemengd hebben. In het lot dwingt een geheimzinnige andere ons de vreemde bitterheid te drinken. Daarom is, zedelijk en diep-menselijk gezien, de smart der schuld erger dan het leed van het lot.

In de schuld verliezen wij het allerlaatste dat ons groot kan houden, namelijk onze eer. In het afgrijselijk lot kan onze eer zelfs nog groeien.

In de schuld is het niet mogelijk recht op te staan en fier God en mens in de ogen te zien. In het lot is dat wèl mogelijk.

Vandaar de poging van elk mens om te vluchten uit de oneervolle schuld in het lot, waar hij geen verantwoordelijkheid voor heeft. Iedere zondaar tracht zich te presenteren als slachtoffer.

De beschuldiging blijft, maar wordt alleen van adres veranderd. En zo kan de schuldige niet alleen de martelaar spelen en het slachtoffer uithangen maar zelfs figureren als idealist. Een bezoek aan de gevangenis is in dit opzicht meestal zeer leerzaam. Een bezoek aan eigen huis, niet minder. Een bezoek aan het paradijs leert hetzelfde. Arme, arme Adam, die zulk een vrouw kreeg. Arme Eva, die zulk een duivel ontmoette. Arme duivel, die God toeliet. Nu kunnen we niet verder met arme God, want Hij is het laatste adres. Een mens is geniaal, tot de minst begaafde, helaas geniaal in de droeve kunst om van de nood van het zondaar-zijn de deugd van het martelaarschap te maken. Een kind kan het reeds, en een mummelend besje is het nog niet verleerd. De eerste mens voelde deze demonische genialiteit in zijn bloed stuwen, de laatste ook.

Tot deze geniale kunstgrepen zijn we mede in staat omdat het leven zich nu eenmaal niet voltrekt in een wit-zwartschema van òf schuldenaar òf slachtoffer. Schuld en lot liggen dooréengeweven, we weten niet meer waar de rode draad van de schuld de zwarte van het lot kruist. Het is schering en inslag. En de misdadiger vraagt om een psychiatrisch rapport.

En wanneer schuld en lot in onze daden zó dooreengevlochten zijn, hoe makkelijk is het dan om alle aandacht af te leiden van de schuld en heen te leiden naar het lot, totdat alle menselijke schuldenaren in blanke onschuld zijn afgemarcheerd, en God als de zondebok moet blijven staan.

In het leven van Jozef zijn ze ook beide ineengestrengeld. Wat als een lot over Jozef heengekomen is, staat niet los van de schuld van Jozef en zijn vader Jacob, die het zo goed met hem meende en het dikwijls zo slecht met hem deed. Jozef is door Jacob omringd met „een onhandige liefde” (Creutzberg), die ongeduldig vooruitgrijpt. Twee zijn er die dag en nacht dromen, Jacob en Jozef, terwijl de rest van het grote gezin de zaken nogal nuchter en rauw bekijkt.

En laten wij nu niet meer over „het lot” spreken, maar over God, die het lot van Jozef reeds vóórweeft in zijn dromen. De schuldige tragiek groeit, omdat Jacob en Jozef nog niet de geofende handen des geloofs hebben om het heilgeheim ootmoedig zonder uitdaging te dragen. Wie weet wat genade in het raadsplan over ons leven is, blijft ootmoedig en daagt de ander niet uit. Hij kan niet etaleren, noch de ogen van de broeders uitsteken, omdat hij beschaamd is onder de vrijmacht Gods, Die uitverkiest om niets dat in hem maar om alles dat in God is. Waarom zou hij dan Jozef ontijdig een koninklijk kleed

omhangen, vóórdat de koninklijke dienst in het heersen aangebroken is? De broeders zeggen: Wij kunnen in een werkpakje zwoegen en Jozef loopt maar te „menéren”. Die opvallend mooie gekleurde mantel is zo verkeerd, omdat deze opzettelijkheid nooit argeloos, teken van geestelijke aristocratie, maar opdringerig en geforceerd is. Jacob en Jozef zullen veel verdrukt moeten worden, om „Gods inzettingen te leren” aangaande de echte koninklijke adeldom. Ze zullen er komen, maar niet goedkoop. Wat waardevol is, is duur en behoort niet te grabbel te liggen in het veld der geestelijke slordigheid. Geestelijk slordig was Jozef, al ging hij nog zo onberispelijk gekleed. Gods inzetting zal leren, dat niet „de kleren de man maken”, maar de man, de echte man, moet de kleren laten maken door God, op Zijn tijd en Zijn wijze. Wat zijn er al een ongelukken gebeurd rondom het heilswaard Gods over de mensen, die dat woord niet geestelijk verwerkten in geloof maar vleeselijk in ongeduldig aanschouwen. Anticipatie, vooruitgrijpen op Gods tijd was de zonde van Jacob reeds ten aanzien van Ezau. Jacob was bang dat het zegenrijke Woord van God te laat vervuld zou worden. Niet in „stilheid en vertrouwen” was zijn kracht, maar zijn zwakheid was in diplomatiek uitbuiten van de kans om door het handelje met een schotel linzenmoes en met bedrog van harige Ezau-handen Gods zegen te grijpen in plaats van te ontvangen. Het ongeduld van het ongelooft wil God altijd een handje helpen, omdat het meent, dat het in de vroege morgen reeds vijf minuten voor twaalf is. Het ongelooft vergist zich in de tijd, omdat de klok niet gelijkgezet is met de aanwijzing uit de hemel.

En die veelkleurige mantel zal wel een symptoom geweest zijn van de vele attenties en voortrekkerijen door Jacob. Het zal die broers wát geprikkeld hebben, want Jozef was voor hen het wandelend teken van de rivaliteit tussen de twee vrouwen en moeders: Lea en Rachel. Natuurlijk is het begrijpelijk dat Jacob gek is met die jongen van Rachel, zijn eigenlijke vrouw. En wanneer reeds alle hoop op het kinderleven uit zijn lievelingsvrouw geweken is, moet de verrassing en verrukking des te groter geweest zijn. Toch nog een kind van Rachel, in zijn ouderdom. Toch nog een jeugdroom tot werkelijkheid geworden. „En Israël had Jozef lief, want hij was een zoon des ouderdoms; en hij maakte hem een veelervige rok” (Gen. 37 : 3). Wij horen het nóg zeggen: „We zijn nog gelukkiger met dit nakomertje, waar we niet op gerekend hadden, dan met onze eerste.”

God heeft lang gewacht met het schenken van dit „wonderkind”. Het schijnt, dat Rachel in de pijnigende honger om moeder te

zijn, niet alleen haar vertrouwen op de dudaïm, de liefdesdrank, gesteld heeft, maar ook op de Here. Een zeer gemengd geestelijk leven, precies als bij ons. Naast God hebben wij ook onze gelegenheidsafgoden, minder magisch, minder symbolisch, minder naïef, méér direct uit het concrete leven.

Toch is het geloof in deze knappe en charmante vrouw niet geheel dood. Om Jozef is óók gebeden. Maar al komt dit kind op het gebed, zeker niet om het gebed. Bij de geboorte roept de verrukte moeder, die haar dorst van jaren begint te lessen aan de weelde van dit bezit: „De Here voege mij een andere zoon daartoe!” (Gen. 30 : 24). Zo bericht ons de Statenvertaling. Maar wat heeft Rachel bedoeld? Toevoegen, nog een zoon toevoegen, óf wegnemen, de smaad is nu eindelijk weggenomen. Beide kan het betekenen, en daardoor wordt wel vertolkt het diepst beweeg van haar ziel. Weer een winstpunt voor Rachel en een verliespost voor Lea. De concurrentie en de sluimerende soms naar buiten brekende haat zal nu overslaan van de moeders op hun kinderen. „Wat zou dat joch met z'n mooie kleren?” Ja, Jacob kleedt Jozef, het verwende kereltje, boven zijn stand. De haat groeit, wanneer Jacob deze jongen in vertrouwen neemt, en de gang van zaken met hem bespreekt. De vader maakt het kind oud vóór zijn tijd, en wijs vóór zijn plaats.

Zo móest Jozef wel het een en ander van zijn broers vertellen, wat niet door de beugel kon. Hij zal het wel niet als „klikken” bedoeld hebben, maar hoe kunnen wangunst, wantrouwen en haat het anders zien?

Het lot van Jozef, geheimzinnig geweven van goddelijke draden, maar toch door geestelijk ongeoeffende handen van Jacob. Schuld en lot, mens en God. Een wirwar. En God geeft nog meer stof tot weven: de dromen, waarin Jozef een koninklijke plaats krijgt als schoof in het veld, waarvoor alle schoven der broeders eerbiedig buigen, en als ster, waarvoor zelfs de vaderlijke zoon en de moederlijke maan met sterren als hun kinderen eer bewijzen. Nu kon Jozef er niets aan doen, dát hij droomde en wát hij droomde. Immers God sprak daarin. Ook zijn eigen hart. Lot en schuld, God en mens. Wat een wirwar. De schuld ligt niet in God als Hij spreekt, maar in de plaats van het zondig mensenhart, waar Hij spreekt.

Jozef vertelt de dromen, óók ten aanhoren van zijn broers. Heilige argeloosheid of onheilige geldingsdrang? Jozef is niet verlegen met deze uitverkoren positie. Hij schijnt het vanwege zijn voortrokken- worden door Jacob nogal vanzelfsprekend te vinden. Het hoort bij hem. Het is geen wonder. Wat is ook een

jongen van zeventien jaren. Die kan nog niet uitblinken door fijne tact en een gerijpt gevoel voor verhoudingen.

Jacob voelt hier schuld en lot samengeweven. Hij berispt Jozef om zijn etaleren en vrijmoedig spreken over zijn hoge positie; hier was schuld bij Jozef. En tegelijk „bewaarde hij deze zaak in zijn hart”; hij staat toch eerbiedig tegenover het lot van God. En zijn broeders „haatten hem nog meer” (Gen. 37 : 5).

Toch is hier méér dan psychologische stof. Al botsen de karakters in het vlak van deze familiegeschiedenis. Er botst méér. Het gezin van Jacob wist heel goed, dat God Zelf door dromen sprak. Daarom „bewaart Jacob deze zaak in zijn hart”. In het hart der broeders is daarvoor geen plaats. Een hatend hart kan de boodschap Gods, die tegen eigen vlees en bloed ingaat, niet bewaren. Zulk een hart is gesloten, en al zou de boodschap met nog zulk een geweld een ogenblik het hart binnenvallen, zij wordt weer even snel door de haat uitgeworpen. En toen God tot tweemaal toe de sluier van Zijn raadsplan oplichtte, moesten de broeders al was het niet ter wille van Jozef dan toch ter wille van God, stil worden.

Jozef droeg de schat der openbaring van zijn verkiezing niet schuchter, waardoor de broeders ergernis namen. Zij verwierpen met de onheilige boodschapper helaas ook de heilige boodschap. Zij konden toch wel weten, dat Gods doen de natuurlijke orde van zaken telkens omkeert. Hun eigen vader was toch óók naar de orde van natuur en geschiedenis de mindere, maar naar de orde Gods de meerdere. Hun oom Ezau moest hetzelfde verwerken wat zij nu te verwerken krijgen: „de meerdere zal de mindere dienen”.

Het gaat bij God toch niet om wat van beneden af de meerdere, de beste, de oudste, de vroomste en de wijste is, maar om wat van boven af als de mindere tot de meerdere gemaakt wordt, opdat niemand roeme.

Jacob vermoedt dit, de broers niet. Het was voor Jacob ook makkelijker dit eerbiedig te aanvaarden, omdat hierin de wens van God nu juist samenviel met zijn eigen wens. Alleen maar, Jacob moet leren aanvaarden uitsluitend op een andere grond. De broers van Jozef kunnen het niet verkroppen, omdat zij slechts Jozef, de schuldige drager van het heil zien, en totaal blind zijn voor het heil Gods. „Zult gij dan helemaal over ons heersen?” Jozef is in hun oog slechts de hoogmoedige vrome kwezelaar, de schijnheilige, die hun een „een schijn van recht” geeft om de boodschap Gods te verwerpen.

Dit is de oude geschiedenis van „de schijn des rechts” om het

Woord van God door een onheilige heilige kerk gesproken te verwerpen, niet om de *boodschap* maar om de boodschapper. De haat tegen het Evangelie zoekt zich te rechtvaardigen in de zonde der evangeliedienaren. Dit is erg voor de haters en voor de dienaren van het Evangelie, zoals het erg was voor de broeders en voor Jozef. Hoe erg God dit vond, blijkt wel uit de diepe wegen, die beide partijen moeten gaan om „de inzettingen Gods te leren”.

Hoe pijnlijk is het, wanneer de kritiek der wereld boodschap en boodschapper niet onderscheiden. Hoe gretig concentreert de kritiek zich op de boodschapper, om zich van de boodschap los te maken. Tot de „wereld” moeten we zeggen: Als iemand u op een smerig vodge papier met vuile handen een heerlijke tijding over het leven van uw familie overbrengt, dan zult u die blijde boodschap toch niet verwerpen, omdat zij zo gebrekkig overgebracht wordt? Zo laat God Zijn heilsboodschap verkondigen door zondige mensen. Tot de kerk moeten we zeggen: Wee onzer, indien wij het heilig Woord van God zo slordig en onheilig overbrengen.

Schuld van de mens en lot van God.

c. De kromme stok en de rechte slag

Wanneer wij gaan spreken over de troostvolle zin van het kwaad, dan bedoelen wij geen enkel ogenblik de ernst van het kwaad te bagatelliseren, veel minder te excuseren. Wij bedoelen ook niet het probleem van het kwaad in volle omvang te behandelen, zoals wij reeds eerder opmerkten. Slechts één aspect, zij het een belangrijk aspect voor het geloof, willen wij tonen. Wanneer God „een kromme stok” gebruikt om „een rechte slag” te doen, dan blijft God de stok toch krom noemen en veroordelen. De kromme stok wordt zelf nooit recht door de rechte slag, evenmin als de kromme slag ooit recht genoemd mag worden om de rechte stok. Ook dat laatste kan gebeuren. God slaat recht zelfs met kromme stokken. Wij zondaren slaan dikwijls krom, zelfs met rechte stokken.

Wij zagen reeds bij de beantwoording van de bekende vraag „Hoe kan God het toelaten?”, dat God over het kwaad heerst, dat Hem vreemd is, en het gebruikt, terwijl het Hem vijandig is.

Wij kunnen het kwaad in de geschiedenis van Jozef opstapelen tot een ontoegankelijke berg of uitgraven tot een ondempbare

diepte, terwijl God ineens de berg tot een vlakke en de diepte tot een weg maakt.

Wij denken aan de zonden in de opvoeding van moeder Rachel en vader Jacob, aan het schandelijk gedrag van de broeders, aan de hoogmoed van Jozef, aan de valsheid van Potifars vrouw, aan de trouweloze vergeetachtigheid van de schenker. En nu noemen wij alleen maar die dingen die ons bekend zijn. Welk een ruimte heeft God aan de duivel en de mensen gegeven om het leven van Jozef tot een stuk smartelijke tragiek te maken. Hoe was het mogelijk, dat God zoveel over Zijn kant liet gaan. Hoevele gebeden zal Jozef in dit dramatisch leven tot God hebben opgezonden, maar die tegen een koperen hemel koud en meedogenloos terugkaatsen. Toch lezen we nergens van opstand of wanhoop bij Jozef. Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat Jozef deze dingen maar heel makkelijk over zich heen heeft laten gaan. Deze man was geen stoïcijn. Maar in elke nieuwe situatie blijkt Jozef er niet „onder te zitten”. Hij is geen slachtoffer maar beheersers van de omstandigheden. Overal waar hij komt weet hij „het beste ervan te maken”, juist omdat hij niet om eigen verdriet heentolt en daardoor zichzelf geestelijk gevangen zet en boeit.

In Potifars huis valt hij op. Deze slaaf heeft iets „koninklijks”. Dat heeft een mens of hij heeft het niet. Gij kunt een slavenziel op een troon zetten, maar hij blijft een slaaf. Gij kunt ook een koninklijke geest slaaf maken, maar hij blijft van geestelijke adel. De vrouw van Potifar is daardoor en door zijn knappe verschijning geboeid. Maar zij heeft nog te gering van zijn koninklijke waardigheid, zijn geestelijke zelfstandigheid, en zijn aristocratische onafhankelijkheid gedacht. Ze heeft alleen gerekend met zijn uiterlijke bekoorlijkheid en niet voldoende met zijn innerlijke waardigheid. Jozef laat zich zelfs niet door een vrouw uit de hoogste kringen verleiden. Tot vele malen toe probeert zij het. Dit was een zware proef voor Jozef. Dat een mens de verleiding van een vleiende vrouw éénmaal, tweemaal, driemaal weerstaat, is nog te verstaan, maar „zij sprak iedere dag weer tot Jozef”. En Jozef sprak iedere dag weer tot haar het koninklijke neen. „Mijn heer draagt nevens mij geen kennis van wat er in het huis is, en al wat hij bezit, heeft hij mij toevertrouwd; hij is niet groter in dit huis dan ik, en hij heeft mij niets onthouden dan alleen u, aangezien gij zijn vrouw zijt; en hoe zou ik dan dit grote kwaad doen, zodat ik zondigen zou tegen God?” (Gen. 39 : 8-10, vertaling G. Ch. Aalders). Kort en bondig als een dringend appèl op het geweten van de vrouw, die door en door

verliefd was op die „knappe slaaf”, antwoordt Jozef. Die vrouw kent alleen zichzelf en rekent alleen met zichzelf, daarom is zij hoewel „hoog” in maatschappelijke stand en rang, zedelijk laag. Bij Jozef is het omgekeerd: hij kent boven zichzelf uit God en daarom de naaste, zijn meester. Als Jozef alleen met zichzelf gerekend had, och, waarom zou hij het dan niet doen? „Als God niet bestaat, is alles geoorloofd”, zegt Dostojevski. Wie zal mij dan verbieden te leven? Ik heb toch recht op wat ik geluk noem?

Maar Jozef plaatst tussen hem en de zonde: God en de naaste die wij moeten liefhebben, eren en ontzien. Omdat hij niet zondigen wil tegen God, daarom ook niet tegen zijn meester, die hem zoveel vertrouwen gaf.

Wij zien hier wel, wat „de liefde” van Potifars vrouw tot Jozef waard is. Het blijkt grof egoïsme te zijn. Zij zoekt niet het beste voor Jozef, maar het slechtste om zichzelf te bevredigen. De volksmond zegt: „Indien liefde omslaat in haat . . .”, dat komt tot moord uit minnenijd. Die liefde had ook niets met liefde te maken, want de liefde offert zichzelf en offert niet het voorwerp der liefde op. Potifars vrouw offert Jozef op door de rollen om te keren, wanneer zij zelfs met opdringerig geweld haar zin niet kan krijgen.

De arme Jozef, die vlucht met achterlating van zijn „kleed”, moet het meest krenkende ervaren, namelijk dat het teken van zijn onschuld het bewijs van zijn schuld wordt in de handen van deze geraffineerde vrouw. En God „beloofd” de deugd niet. En God laat het maar toe en grijpt niet in. De kromme stok komt heel erg hard aan, maar niet harder dan God wil en toelaat, terwijl van de rechte slag nog niets te zien is. Wij zouden verwachten, dat deze slaaf, die het vertrouwen van zijn heer zo gruwelijk geschonden heeft, gedood zou worden. De speelruimte van de duivel is begrensd door de raad en het plan Gods. Jozef gaat in de gevangenis. God wil met Jozef „boven de lijn” komen, en gaat daarom met hem „beneden de lijn”. Hij wil een rechte slag doen, en gebruikt daarvoor de kromme stok. De troostvolle zin van het kwaad.

Wij kunnen hierover nogal makkelijk praten, omdat wij het blijde einde weten. Jozef wist het einde nog niet. Hij zag alleen de neergang, en hij moest geloven in de opgang. En zelfs in de gevangenis verraadt Jozef tegenover de directeur en de bewakers zijn koninklijke waardigheid. Er zijn mensen, die hun „waardigheid” alleen kunnen tonen in waardige omstandigheden en waardige uiterlijkheden. Als die wegvallen, valt hun hele waardigheid

weg; er blijft niets over dan een hoopje ellende. Dat was dus niets anders dan „waardig” aangeklede ellende. Hier was alleen een laagje vernis om de geestelijke inhoudeloosheid te bedekken. Gij kunt Jozef uitkleden tot een „gewetenloze” slaaf die niet vertrouwd is met vrouwen, tot een rechteloze slaaf die officieel alle schijn tegen zich heeft, hij blijft toch Jozef, de man die koninklijk is in zijn vertrouwen op God, en in zijn houding tegenover de naaste en de omstandigheden. Het geheim heeft twee kanten: van Gods kant „doch de Here was met Jozef” en van 's mensen kant „en Jozef was met de Here”. Daarom kan Jozef de zin des Heren in al dit onzinnig gedoe, en het recht Gods in al dit onrecht geloven. Het kromme van de mens wordt zo het rechte Gods. Wanneer de broeders hem als slaaf verkopen naar Egypte, dan zendt de Here hem daarin met een opdracht, die hij in het geloof spoedig en later zal verstaan. Wanneer Potifar hem onschuldig in de gevangenis werpt, dan zendt de Here hem daarin met een opdracht. Wanneer de ondankbare schenker Jozef vergeet, dan laat de Here hem daarin met een roeping om die op Gods tijd te vervullen.

U weet, hoe merkwaardig zinvol alles in elkaar grijpt, en God volgens vastgestelde plannen Jozef „onder de lijn” voert, om hem „boven de lijn” te brengen. Het komt er in ons leven maar opaan, wat wij in en door het kwaad dezer wereld zien. Wij moeten er doorheen kijken. Het moet in het geloof doorzichtig worden van Gods leiding. Onze ellende is, dat wij ons blijven blind staren op de goddeloze broeders, die schunnige vrouw van Potifar, en die ondankbare schenker. Dan leven we bij het zichtbare, maar het geloof heeft het vermogen door het zichtbare heen te zien... de Onzichtbare.

Onze ellende is, dat wij jammeren over de vele kromme stoken, en maar niet getroost willen zijn met de rechte slagen, of dat wij op staande voet de rechte slag willen zien in plaats van geloven. Jozef zag het ook niet direct. Hij meende het te zien in zijn belangrijke positie in het huis van Potifar. Maar God neemt ineens dit gezicht af, omdat Hij „iets beters” en iets meer bedoelde. Maar weest erop voorbereid, dat de Here meestal in de vervulling van Zijn beloften zich schijnbaar verwijderd van het doel. Hij gaat met ons juist de andere kant op. Om ons te verhogen, voert Hij ons in de diepte. Om ons rijk te maken, maakt Hij ons arm. Om Jozef koning te maken moet hij eerst slaaf worden, om hem te laten heersen moet hij gevangengenomen worden, om het recht te brengen over Egypte en het gezin van Jacob moet hij het grootste onrecht lijden. Door

dit merkwaardige doen Gods is Calvijn zeer geboeid geweest. Telkens attendeert hij ons in zijn commentaren op deze soevereine weg Gods, die in Christus Jezus zijn hoogtepunt bereikt.

Het ongeloof zegt: God vergist Zich; Hij gaat de verkeerde kant uit; zó bereikt God Zijn doel niet; zo mist de belofte zijn vervulling.

Wanneer Abraham en Sara een zoon beloofd is, gaat God een richting met Zijn belofte uit, waarvan het ongeloof, dat bij de gratie van de natuur en de feiten leeft, zegt: Nu is de vervulling van de belofte onmogelijk en afgesneden. Maar „boven haar ouderdom”, boven de natuurlijke en historische mogelijkheden uit, wordt Gods belofte toch vervuld. Niet wij, niet de mogelijkheden van de natuur en de geschiedenis vervullen de belofte, maar God Zelf reserveert dit voor Zich. Hij heeft daarin het monopolie. Wanneer Jacob het eerstgeboorterecht beloofd is tegen de natuurlijke gang van zaken in, en tegen de orde van ons rechtsgevoel, en wanneer „de meerdere (Ezau) de mindere zal dienen”, dan lijkt het er niets op, dat God ernst met Zijn Woord gaat maken. Ezau blijft in het land, dat Jacob tot erfenis beloofd is, en Jacob moet vluchten, 1250 km ver weg. Ook als de belofte in Beth-El bevestigd wordt, en de „gestolen zegen” een „ontvangen zegen” wordt, dan moet Jacob zijn reis voortzetten, steeds verder van het doe' af, steeds verder van de vervulling, steeds verder van het beloofde land.

En zo gaat Jozef, de in de dromen aangewezen koning, naar wie het hele gezin van Jacob buigen zal, steeds verder van het doel af. De familie Jacob is er niet eens meer om voor hem te buigen. En Jozef moet zelf al maar buigen voor Potifar en de bewakers van de gevangenis, wellicht in die tijd zeer onbetekende mensen.

Calvijn is geboeid door deze kruisweg, die de aartsvaders, het volk Israël en de kerk des Heren, gaan moeten. Hij ziet deze kruisweg als een heenwijzing naar en een gemeenschap met de kruisweg van Jezus.

Alles wat wij in dit even heilzame als mysterieuze doen Gods met Zijn volk zien, heeft zijn grond en vervulling in het doen Gods met Zijn Zoon Jezus Christus.

De oplossing van en de verlossing uit het probleem: God en het kwaad, heeft pas zijn volledig beslag gekregen in het kruis van Christus.

De Zoon Gods, Die „een Naam zal ontvangen boven alle naam”, moet om onzentwil een naam beneden alle naam ont-

vangen. En Hij Die leven zal als Koning, moet sterven als een boef.

Het lijkt alsof God speelt, en met de linkerhand in de feitelijkheid terugneemt, wat Hij met de rechterhand in de belofte aanbod en schonk, in deze geest spreekt Calvijn menigmaal.

En waarom? Vele redenen heeft God daarvoor, zegt de grote Hervormer, namelijk om onze geestelijke gemakzucht en eigenliefde af te leren, om ons geloof te beproeven, om te zien, of wij aan het Woord genoeg hebben, want „het geloof hangt aan de mond van God”.

Om onze handen te wassen, ja om onze grissende klauwen te maken tot ontvangende handen, die hun beurt afwachten. De handen van het ongeduldig ongelooft trekken zenuwachtig de beloften Gods uit Gods handen (de gestolen zegen van Jacob door bedrog). Dit zijn vuile onheilige handen, met krom-vertrokken vingers. De gewassen handen zijn geloofshanden, die de belofte en haar vervulling niet naar zich toe grissen maar rustig en eerbiedig ontvangen. God is steeds bezig, ook in de gevangenis, om de handen van Jozef te reinigen en te genezen. En het komt, maar geen seconde vroeger dan de Here bepaald heeft, al trappelen wij van ongeduld; al menen we, dat het één minuut voor twaalf, misschien wel vijf over twaalf is.

En het kan zijn, dat er nog meer „kromme stokken” bij te pas moeten komen, om de rechte slagen eindelijk te verstaan.

Intussen is dit pijnlijke doen Gods vanwege onze kleingelovigheid en onze eigenwijsheid vol van oneindige en radicale vertroosting.

Het leert ons af ons te oriënteren aan de slavernij, de gevangenis en het kwaad, en ons alleen te oriënteren aan het Woord van God. „En de Here was met Jozef”, en Jozef moest zich alleen maar houden aan de beloften Gods.

Wie daar niet genoeg aan heeft, heeft niet genoeg aan God.

Wij kennen „het blijde einde” in de zinvolle ontknoping. Jozef komt uit de gevangenis door de dromen van de farao. Hij komt er pas uit, wanneer het uur van zijn koninklijke dienst tegen de hongersnood nodig is. Hij weet de zeven overvloedige jaren koninklijk te organiseren en de zeven jaren van misgewas door te komen, om daarin niet alleen Egypte, maar ook Jacobs huis en daarin de belofte Gods aangaande de komende Christus te redden.

En wanneer straks de broeders bang zijn, dat Jozef toch nog eens hen straffen zal voor de zonden hunner jeugd, dan kan Jozef een zeer royaal, een zeer koninklijk woord spreken: „Gij-

lieden wel, gij hebt kwaad tegen mij gedacht, maar God heeft dat ten goede gekeerd”. Een mens, die zo door het geloof achter het zondig beweeg van de mensen de vaste en wijze hand Gods ziet, is niet vervuld met platvloerse wraakgedachten maar bereid tot hoge aanbidding van God en genadebetoon jegens de schuldige mensen. Zulke mensen zijn niet gevaarlijk. Maar o wee, indien de gruwelijke feiten, ons aangedaan, ons hart tot berstens toe vullen in plaats van Gods genade, wij zijn dan hunkerend om met gelijke munt te betalen. De kromme stok houdt ons dan geheel in spanning, omdat de rechte slag Gods niets kan ontspannen.

Bij Jozef is het omgekeerd. De rechte slag Gods zet de zonde van de kromme stok in een verzoenend en vergevend licht.

Alles goed en wel, zult gij zeggen, maar bij Jozef loopt alles nog goed af. En de laatste zoete feiten van zijn koninklijke verheffing geven hem ruimschoots vergoeding en kracht om de eerste lange reeks van bittere feiten te accepteren.

Vergeet echter niet, dat Jozef moest *geloven*, dat het einde goed zou zijn niet op grond van wat hij jaren achtereen moest ervaren, maar op grond van de belofte Gods in zijn dromen. Zijn koninklijke houding kwam niet alleen uit, toen de onweersbui over was, maar ook toen hij er middenin zat. Het is menigmaal geen kunst om *na* dit alles „meer dan overwinnaar te zijn”, en lofzangen te zingen, Jozef was reeds *in* dit alles overwinnend, en zong vóórdat hij het zag, omdat loven en geloven bijeen horen. Voor de tweede maal zult gij zeggen: Alles goed en wel, maar Jozef kent als leiding Gods een heerlijke ontknoping, een blij einde, een zinvol slot. Zijn leven *eindigt* niet in de gevangenis, maar op een troon. Maar hoevelen zijn er, wier leven wèl tragisch en duister eindigt, zonder dat God uit het kwade het goede deed voortkomen.

Toen ik ergens sprak over de troostvolle zin van het kwaad voor de gelovige, en dit illustreerde met de merkwaardige gebedsverhoringen in het concentratiekamp Dachau, werd ik heftig aangevallen door iemand die me voor de voeten wierp, dat ik wèl gesproken had van het blijde einde van de velen, maar niet over het afgrijselijk slot van de meesten.

Wat moeten we dan zeggen van hen die ellendig „gekrepeerd” zijn in de kampen, op wier leven niet volgde een goddelijke ontknoping en een zinvol einde?

De Heilige Schrift zegt nergens, dat ieder gelovige de troostvolle ontknoping altijd vóór de dood zal genieten. Tienduizenden bekende en miljoenen onbekende martelaren en slachtoffers van

Wordt vervolgd